MĂNĂSTIREA VĂCĂREŞTI

NOTE ISTORICE

LIVIU ROTMAN

În sudul Bucureştilor, pe un deal ce domină căile de acces ale oraşului, se află unul din cele mai valoroase monumente ale Ţării Româneşti: mănăstirea Văcăreşti. În evoluţia arhitecturii româneşti, importanţa acestui complex rezultă din aşezarea sa la capătul a două serii istorice: prima cu o sferă mai largă, cea a ctitoriilor voievodale, deschisă de Biserica domnească de la Curtea de Argeş şi a doua, mai mică, cea a ctitoriilor brîncoveneşti, inaugurată de mănăstirea Hurez.

Veacul al XVIII-lea, cel care a dat naştere mănăstirii Văcăreşti, este marcant pentru evoluţia civilizaţiei noastre. Este epoca unor acumulări cantitative a căror sinteză avea să determine perioada modernă cu corolarul său: formarea şi consolidarea conştiinţei naţionale.

Acest interval istoric este mai puţin cunoscut şi uneori greşit înţeles din cauza unei insuficiente cercetări. De multe ori sintezele de istorie trec rapid de la perioada lui Constantin Brîncoveanu şi Dimitrie Cantemir la perioada eroică a lui Tudor. Se obişnuieşte a se identifica perioada domniilor fanariote cu o „etapă neagră" a istoriei naţionale, care nu a adus nimic în patrimoniul poporului român. Această mentalitate îşi are originea în începuturile istoriografiei româneşti din perioada paşoptistă şi postpaşoptistă (Bogdan Petriceicu Hasdeu), care din raţiuni politice, justificate în acel moment istoric, considerau secolul XVIII ca un hiatus.

Este meritul lui Nicolae Iorga de a fi reabilitat perioada fanariotă subliniind continuitatea evoluţiei sociale, politice şi culturale din această perioadă[1].

Istoriografia marxistă a preluat la început în mod necritic aprecierile negative asupra acestei perioade, nereuşind să surprindă complexitatea fenomenelor din intervalul 1714—1821[2].

Abia ultimele sinteze, bazate pe analiza aprofundată şi multilaterală a epocii istorice, au reuşit să descifreze progresele epocii, în special pe plan social şi cultural[3]. Aceloraşi cauze li se datoreşte şi sărăcia de lucrări despre creaţiile artistice ale secolului al XVIII-lea, cercetarea fenomenului cultural-artistic oprindu-se în general la epoca de explozie culturală ce a coincis cu domnia lui Constantin Brîncoveanu (1688—1714). Manifestările ulterioare au fost şi mai sînt încă considerate ca simple prelungiri în timp ale acestei fecunde perioade,[4] dar această explicaţie este doar parţial valabilă şi

[1] N. Iorga, *Histoire des Roumains et de la Romanité Orientale*, Bucureşti, 1940, vol. VII, p. 1—17, 19—37.

[2] *Istoria României*, vol. III, Bucureşti, 1964, p. 340—352.

[3] *Istoria României*, Compendiu, Bucureşti, 1970, p. 237—239; *Istoria poporului român*, Bucureşti, 1972, p. 184—187.

[4] N. Ghika-Budeşti, *Evoluţia arhitecturii în Muntenia şi Oltenia*, vol. IV, Bucureşti, 1936, p. 13—17; G. Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, Bucureşti, 1937, p. 204—205.

Fig. 1. Vedere generală a ansamblului Văcăreşti.

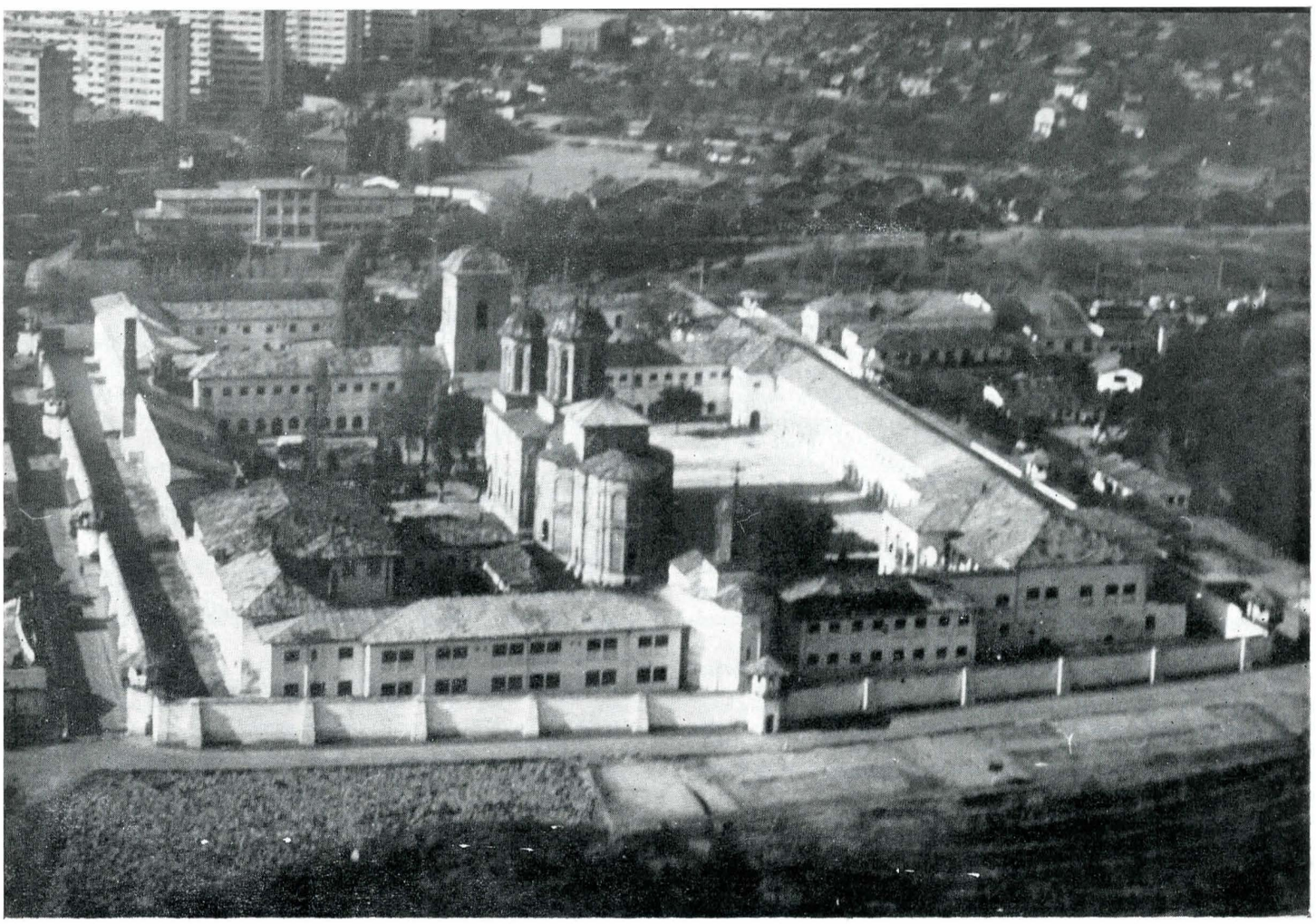

https://biblioteca-digitala.ro

ea ignoră o serie de realităţi noi, care apar după 1714. Dezvoltarea obiectivă, socială, în care veriga principală era ridicarea şi consolidarea unor noi pături, ca şi pătrunderea unor elemente social-spirituale din afară, trebuiau să-şi pună pecetea pe evoluţia artistică românească.

* * *

După moartea lui Brîncoveanu şi după efemera domnie a lui Ştefan Cantacuzino, tronul Ţării Româneşti este ocupat, la 25 decembrie 1715, de primul domn fanariot, Nicolae Mavrocordat. Acesta domnise mai înainte şi în Moldova, trei săptămîni în 1709 şi apoi patru ani, între 1711 şi 1715. Om de mare cultură, rod al civilizaţiei eteroclite a Fanarului, Nicolae Mavrocordat nu a fost indiferent la istoria şi civilizaţia ţării la tronul căreia fusese numit de Poartă. Mai mult, el s-a simţit dator să-şi justifice prezenţa ca domn al unei ţări ce nu era a lui. Astfel, cronicarul oficial al domnului, Radu Popescu, primeşte poruncă a-l prezenta descendent al lui Alexandru cel Bun[5]. Nicolae Iorga este cel care sesizează perfect dorinţa lui Nicolae Mavrocordat caracterizîndu-l astfel: *„Om de înaltă cultură, el dorea laudă pentru sine, dar înţelegea să fie pus în legătură cu înfăţişarea trecutului ţării peste care ajunsese a domni"*[6].

Mănăstirea Văcăreşti este oglindirea materială a acestei dorinţe a primului Mavrocordat. Însuşi gîndul de a ridica o mănăstire domnească era preluarea unei tradiţii adînc înrădăcinată în istoria ţării. După cum observa Nicolae Iorga, ctitoria se făcea *„după cele mai bune datini ale ţării cu tendinţa ambiţioasă de a întrece tot ce s-a făcut în arhitectura ei"*[7]. De aici şi explicaţia păstrării planului tradiţional de mănăstire domnească, ce-şi are originea în Biserica episcopală de la Argeş. Dar Nicolae Mavrocordat amplifică formele, pe de o parte influenţat de dimensiunile construcţiilor constantinopolitane, iar pe de alta pentru că încearcă să sugereze printr-o construcţie grandioasă ceea ce în fond nu exista: trăinicia şi forţa unei domnii.

Locul pe care se ridică mănăstirea, inclus în secolul al XVIII-lea în moşiile domneşti, este de mai veche vieţuire. Prima atestare documentară a satului Văcăreşti o avem din 1576, cînd un act aminteşte de un anume Coman — pîrcălab din Văcăreşti[8].

Etapele ridicării mănăstirii oglindesc instabilitatea politică a perioadei istorice respective. Construcţia mănăstirii începe în primele luni ale celei dintîi domnii muntene a lui Nicolae Mavrocordat (25 dec. 1715—14 nov. 1716); ea este întreruptă de evenimente nefavorabile domnului (acesta este luat prizonier de către trupele habsburgice ce ocupă temporar Bucureştiul) şi continuă în 1719 cînd Nicolae Mavrocordat îşi reia tronul.

Aceasta, dacă este să dăm crezare pisaniei bisericii care arată că Nicolae Mavrocordat *„... mutîndu-se din domnia ţării Moldovei în scaunul domniei Ţării Româneşti, den[tr]u năstavul Sfintei Troiţe au început-o fiind leat 7224, punînd temelie şi zidind pînă la un loc. Iar apoi, de pe judecăţile lui Dumnezeu cele nepricepute la oameni, fiind pe acele vremuri războaie între împărăţii şi răzmeriţe în ţară s-au întîmplat de s-au luat oştile împărăţiei nemţilor cu toată împărăţia casa măriei sale şi l-au dus de l-au ţinut în Ardeal pînă ce s-au împăcat împărăţiile: iar după-ace cu ajutorul Sfintei Troiţe l-au trimis de acolo cu multă oaste ... şi din pronie dumnezeiască l-au cinstit împărăţia iarăşi cu scaunul domniei Ţării Româneşti ..."*[9].

Mănăstirea pare a fi aproape gata în iunie 1721, cînd ctitorul o înzestrează şi o închină Patriarhiei de la Ierusalim.

„Deoarece deci bogata milă a lui Dumnezeu ne-a învrednicit şi pe noi a ridica din temelie o sfîntă mănăstire ... afară din Oraşul Bucureşti, care este scaun al domniei noastre, în locul zis Văcăreşti — au împodobit cu frumuseţea cuvenită după cerinţa bisericească pe care şi pentru înalta noastră evlavie şi dumnezeiască rîvnă către sfîntul Mormînt am afierisit-o patriarhului cetăţii Ierusalimului"[10].

Actul consemnează: moşiile cu care este înzestrată mănăstirea *„chiar moşia Văcăreştilor care este în judeţul Ilfovului în care s-a clădit şi acea mănăstire a noastră"* ... şi moşia Suruia din judeţul Teleorman[11].

Se pare totuşi că zidul de incintă se termină abia în 1723, cînd Radu Popescu consemnează: *„Într-acest an s-au iesprăvit şi zidul măriei sale de la Văcăreşti de jur împrejur, precum s-au văzut şi au mai adaus măria sa mănăstirii şi această milă ca să ia în toţi anii din vama tîrgului Bucureştilor din partea domnească din cît or ieşi al treilea ban"*[12]. Acelaşi lucru rezultă şi din scrisoarea lui Nicolae Mavrocordat către patriarhul Ierusalimului, din 14 iulie 1723, în care se arată că *„... s-a isprăvit înconjurul sfintei mănăstiri"*[13].

Sfinţirea mănăstirii avea să aibă loc ceva mai tîrziu, în 1724, cu un fast ce trebuia să slujească întăririi prestigiului ctitorului. Ceremonialul este descris în amănunţime de Radu Popescu *„... într-acest an la septembrie 13, duminică, leatul 7233, a tîrnosit Măria Sa Nicolae Vodă Mavrocordat biserica Măriei Sale de la Văcăreşti, pe care Măria Sa au zidit-o din temelie, mănăstire frumoasă şi împodobită cu toate cele ce se cade. Însă la această tîrnosire au fost mitropolitul ţării Kir Danil şi alţi arhierei străini, şi au adus Măria Sa şi pe episcopul de Buzău, Kir Ştefan şi pe toţi egumenii ţării depre la toate mănăstirile, şi preoţi mulţi din Bucureşti, şi depre la ţară ..."*[14]. Era firesc ca domnitorul să folosească evenimentul pentru a-şi întări poziţia internă, într-un moment în care o parte a marii boierimi, nemulţumită de represiunile acestuia, din prima domnie, încerca să-l îndepărteze, orientîndu-se spre curtea imperială de la Viena[15].

Din relatarea acestui episod, de un interes deosebit este pasajul în care se arată: *„După aceea suindu-se domnul în case cu arhiereii, cu boierii s-au bucurat cu toţi şi au făcut mese multe, de au ospătat toţi arhiereii"*[16]. Este o indicaţie asupra existenţei, la 1724, a unor construcţii reprezentative pentru locuit în interiorul mănăstirii, numite în catagrafiile secolului XIX *„case patriarhiceşti"* în amintirea probabil, a trecerii pe aici a patriarhului Hrisant Nottara în septembrie 1727[17].

Rezumînd, putem considera că avem date pentru a afirma că primei faze de construcţie — 1716-1724 — îi aparţin: biserica, casa domnească, primul zid de incintă şi probabil stăreţia.

Alături de casele domneşti, stăreţie, paraclis şi turn clopotniţă, incinta mai înglobează pe trei din laturile sale (nord, vest şi sud) clădirile mănăstireşti: chiliile grupate pe laturile de vest şi pe cea de nord în jumătatea sa vestică, o trapeză pe latura de sud şi, în colţurile de nord-vest şi sud-vest, cîte o cuhnie. Toate acestea sînt precedate de galerii pe arcade, deschise la origine, aflate închise cu zidărie şi geamuri în momentul începerii restaurării. Din documente şi descrieri, reiese că singura latură care avea o galerie pe două nivele era cea de est, care înglobează la etaj paraclisul. În rest, clădirile ansamblului, — cu excepţia celor reprezentative şi a turnului clopotniţă — se desfăşoară pe un singur nivel, actualul nivel II fiind adăugat după 1856, întrucît catagrafia din acest an — ultima pe care o posedăm — nu-l menţionează.

O problemă specială o relevă turnul clopotniţei. Din punct de vedere logic, turnul ar fi trebuit să existe în această primă fază, închizînd astfel zidul de incintă.

Problema datării turnului clopotniţă rămîne de elucidat. Considerăm că cercetarea arheologică şi de arhitectură ar putea da un răspuns la această întrebare, oricum ceea ce

---

[5] Radu Popescu, *Cronica Ţării Româneşti*, „Magazin istoric pentru Dacia", vol. IV, 1848, p. 93.

[6] N. Iorga, *Cultura română sub fanarioţi*, Bucureşti, Socec, 1918, p. 93.

[7] Idem, *Istoria Bucureştilor*, Bucureşti, 1939, p. 123.

[8] *Documente privind Istoria României, B. Ţara Românească, sec. XVI*, vol. IV, Bucureşti, 1952, nr. 274, p. 274.

[9] Al. Elian, *Inscripţii medievale ale României. Oraşul Bucureşti*, vol. I, Bucureşti, Ed. Academiei R.S.R., 1965, p. 435.

[10] E. Hurmuzaki, *Documente privitoare la Istoria Românilor*, Bucureşti, 1917, vol. XIV, partea a II-a (1716—1777), ed. N. Iorga, Nr. DCCL, p. 872 (în continuare Hurmuzaki).

[11] *Ibidem*, p. 873.

[12] Radu Popescu, *op. cit.*, p. 95.

[13] E. Hurmuzaki, *op. cit.*, doc. cit., p. 885.

[14] Radu Popescu, *op. cit.*, p. 138—139.

[15] D. Fotino, *Istoria generală a Daciei sau a Transilvaniei, Terei Muntenesci şi a Moldovei*, trad. de G. Sion, Bucureşti, 1859, vol. II, p. 185.

[16] Radu Popescu, *op. cit.*, p. 139.

[17] Hurmuzaki, *op. cit.*, XIV/2, p. 923, nota 1.

https://biblioteca-digitala.ro

vedem astăzi este o modificare din secolul al XIX-lea, prin supraînălțarea sa într-un stil „*bastard, neoclasic și Empire*“[18].

Importanța pe care domnitorul și cei din jurul său aveau s-o dea mănăstirii Văcărești este ilustrată și de cererea ce se face, în 1729, către patriarhul Ierusalimului, Hrisant Nottara, de a se trimite un egumen acestei mănăstiri, specificîndu-se „*dar să fie o față înaintată la treapta arhieriei, cîci acesta e scopul și socotința a înălțatului nostru domn . . .*“[19]. În 1730 mitropolitul Anania de Bethleem este numit egumen al mănăstirii Văcărești[20].

Interesante sînt stihurile lui Mitrofan Grigoraș Ieromonahul în care este descrisă mănăstirea: „*Nicolai, lumina înțeleptilor, descendente lui Alexandru Mavrocordat, acelui înțelept în toate Exaporitul . . . a pus bazele din temelie a acestui templu, puternic, zidindu-l cu muri înalți și edificîndu-l cu columne de petre sculptate, pe care se rezimă toată puterea arcadelor si pe care stă tot cercul turlelor. Cu poartă săpată cu flori de micșunele de fer asigură interiorul . . .*“[21]. În 1730 ctitorul mănăstirii moare și este înmormîntat la Văcărești în naosul bisericii[22].

Fiul său, Constantin Mavrocordat, îi urmează la tronul Țării Românești pentru o domnie nesigură ce a fost întreruptă în mai multe rînduri. Acesta a dat o importanță deosebită mănăstirii Văcărești desăvîrșind ansamblul monastic. Astfel, el construiește o a doua incintă mănăstirii și ridică paraclisul de pe latura de răsărit[23]. Dapontes arată în ale sale „Ephemerides Daces“: „*Constantin fait bâtir une seconde enceinte au monastère de Văcărești, et élever une chapelle sous l'invocation de saint Nicolas*“. Secretarul lui Constantin Mavrocordat arată în continuare că aceste lucrări, care se săvîrșiseră în anii 1732—1733, s-au făcut la recomandarea lui Nicolae Mavrocordat. Aceasta reiese și din pisania paraclisului[24].

Mai mult decît atît, din analiza pisaniei reiese că temeliile paraclisului fuseseră puse anterior: „*fiul și moștenitorul tronului în locul acestor temelii a clădit și a înfrumusețat cu bogății, zidind și pridvor în patru colțuri*“[25].

Interesant și semnificativ pentru evoluția mentalității din acea perioadă este faptul că pisania paraclisului este scrisă în limba greacă. Constantin nu mai simte nevoia, ca tatăl său, să sublinieze legătura dintre el și societatea românească.

Paraclisul este pandant turnului clopotniță, asigurînd principiul organizării geometrice regulate ce apare pentru prima oară la ctitoria brîncovenească de la Hurez[26]. Avem și astfel marcate cele două limite ale seriei monumentelor brîncovenești, Văcărești fiind cea superioară.

Paraclisul constituie o remarcabilă realizare artistică, fiind poate alături de biserică și de casa domnească cel mai reușit obiectiv al mănăstirii din punct de vedere arhitectonic. Ca o materializare a amplificării influenței orientale pot fi subliniate coloanele cu solzi, rezolvare rar întîlnită la monumentele noastre. Sfințirea capelei avea să aibă loc la 17 februarie 1739 în prezența domnitorului Constantin Mavrocordat[27]. Astfel, realizarea paraclisului cunoaște mai multe etape, fapt explicat de desele mutări din tron ale lui Constantin. Astfel, dacă lucrările încep încă în prima domnie munteană a acestuia (1731—1733), pisania este pusă în 1736, iar sfințirea are loc la începutul lui 1739, deci în a doua sa domnie (1735—1741). Se observă că aceeași cauză — instabilitatea politică — a determinat realizarea în etape atît a ctitoriei lui Nicolae Mavrocordat, cît și a fiului său.

În ceea ce privește necesitatea celui de-al doilea zid de incintă, considerăm că trebuie legată de intenția domnitorului de a transforma mănăstirea în reședință domnească și deci de necesitatea dotării ei cu o serie de dependințe. În orice caz, ridicarea unui al doilea zid de incintă în timpul lui Constantin Mavrocordat nu poate fi pusă la îndoială.

Acestea sînt cele două etape ale desăvîrșirii complexului de la Văcărești. Amîndouă pot fi privite unitar ca expresie a *aceluiași program*, ca materializare a unei anume mentalități. Ceea ce vedem ridicat între 1716 și 1739 este „monumentul pur“. Modificările ulterioare constituie istoria monumentului.

Mănăstirea Văcărești avea să joace un rol important. Se pare că începe să fie considerată cea mai însemnată mănăstire din țară. Pe aici se opreau oaspeții de seamă ai domnului, veniți de la sau mergînd spre capitala Imperiului otoman. De obicei, Văcărești erau ultimul popas înainte de a ajunge în București, căci era „*cale de o oră de oraș*“. („*. . . das Kloster Vakarest, eine Stunde weit ausser Bukarest . . .*“[28]). Încă la 1723 funcționa o școală la Văcărești. Aceasta reiese dintr-o însemnare de pe un manuscris în care se vorbește de un anume dascăl Antonie de la școala de la Văcărești[29]. El este una și aceeași persoană cu Antonius Stratigos, ce fusese trimis cu o bursă în Apus de domnitorul Constantin Brîncoveanu[30]. De altfel, va fi trimis în 1728 de către domnul Țării Românești în Moldova, la cererea lui Grigore al II-lea Ghica[31].

În casa domnească Nicolae Mavrocordat a organizat o mare bibliotecă cuprinzînd numeroase raritați bibliofile, care i-au atras invidia capetelor încoronate din Apus, în special a curții franceze. Biblioteca reunea un număr impresionant de cărți și manuscrise[32], dintre care unele fuseseră achiziționate de tatăl domnului, Alexandru Exaporitul, altele de domn însuși, iar o parte provenea din vestita bibliotecă a stolnicului Constantin Cantacuzino de la Mărgineni, ce fusese confiscată de domnie îndată după ucidera sa. Astfel, biblioteca de la Văcărești poate fi reconstituită parțial în primul rînd pe baza reunirii fondului de cărți care s-a aflat în posesia stolnicului.

Izvoarele menționează existența și activitatea unei tipografii la Văcărești în anii 1741—1742[33]. De altfel, în 1776, Gherman egumenul mănăstirii trimitea prin negustorul Bașa Dimitrie patriarhului Hrisant „*. . . cărțile de iertare ce le-am tipărit aice*“[34].

Se poate spune astfel că la mijlocul secolului al XVIII-lea exista un complex cultural cvasiinstituționalizat, a cărui activitate nu a putut rămîne fără urmări pentru evoluția spiritualității românești.

Ctitoria domnească a lui Nicolae Mavrocordat și-a păstrat locul de frunte printre celelalte mănăstiri ale Țării Românești. Astfel, egumenul său avea să joace un rol important în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, fiind un fel de „coordonator“ al mănăstirilor închinate și totodată depozitarul averii acestora. De altfel, domnul Alexandru Ipsilanti dădea la 26 iunie 1776 egumenului de la Văcărești, în păstrare, averea tuturor mănăstirilor închinate[35]. Urmarea imediată a acestei acțiuni o constituie raportul de la 26 august 1776 întocmit de către același egumen și înaintat patriarhului în care se dă seama asupra diverselor afaceri vizînd mănăstiri închinate din Țara Românească[36].

---

[18] V. Drăguț, *Mănăstirea Văcărești și locul ei în contextul artei din Țara Românească*, „B.M.I.“, 2/1971, p. 35.

[19] E. Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XV/2, p. 1 034—1 035, nr. DCCCCXCIII.

[20] *Ibidem*, nr. MVII, p. 1 048.

[21] C. Ierbiceanu, *Cronicari greci carii au scris despre epoca fanariotă*, București, 1888, p. 127.

[22] Al. Elian, *op. cit.*, loc. cit.

[23] C. Dapontes, *Ephmerides Daces, où Chronique de la guerre de quatre ans (1736—1739)*, Publiée, traduite et annoté par Emile Legrand, Paris, 1861, vol. II, p. XLIV—XLV.

[24] *Ibidem;* Al. Elian, *op. cit.*, p. 440—441.

[25] Al. Elian, *op. cit.*, p. 441.

[26] V. Drăguț, *op. cit.*, p. 36.

[27] C. Dapontes, *op. cit.*, p. 185.

[28] E. Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XIX/2, nr. LIV, p. 34.

[29] *Ibidem*, XIV/2, nr. DCCCLIX, p. 885.

[30] N. Iorga, *Istoria învățămîntului*, București, 1971, p. 29.

[31] E. Hurmuzaki, *op. cit.*, nr. DCCCCLXII, p. 995.

[32] Catalogul bibliotecii mănăstirii Văcărești, la Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XIV/2, p. 1 040 și la N. Iorga, *Știri nouă despre biblioteca Mavrocordaților și despre viața muntenească în timpul lui Constantin Vodă Mavrocordat*, „Analele Academiei Române, Memoriile secțiunii istorice“, seria a III-a, t. VI/1927, p. 135—170.

[33] N. Hodoș, I. Bianu, *Bibliografia românească veche*, București, 1904, vol. II, pp. 54, 55, 61; N. Iorga, *Istoria învățămîntului*. p. 36.

[34] E. Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XIV/2, nr. MCCLV, p. 1 250; V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, București, 1891, vol. II, p. 443.

[35] E. Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XIV/2, nr. MCCXVI, p. 1 226.

[36] *Ibidem*, nr. MCCLIV, p. 1 247—1 269, nr. MCCLXX, p. 1 266—1 268.

https://biblioteca-digitala.ro

Perioada de înflorire a mănăstirii a fost curmată de războaiele ruso-turce al căror teatru de lupte s-a aflat chiar în împrejurimile sale. Prima ciocnire militară de lîngă Văcărești dintre armatele celor două imperii se plasează în anul 1770[37].

* * *

Centrul de greutate al ansamblului îl constituie biserica, concepută la dimensiuni care depășesc toate celelalte biserici muntene.

Arhitectura sa reprezintă „*o adevărată sinteză a principalelor construcții religioase din Țara Românească pe interval de mai multe secole*"[38].

Biserica a fost pictată în timpul lui Nicolae Mavrocordat, căci acesta arată într-un act că „*. . . a împodobit-o cu frumusețea cuvenită, după cerința bisericească . . .*"[39].

În catagrafia din 1856 se menționează că „*biserica este tot cea veche, însă pe dinăuntru zugrăvit din nou peste tot*"[40].

Deci, la mijlocul secolului al XIX-lea a avut loc o acțiune de repictare a bisericii, care este atestată și de existența mai multor straturi de pictură.

Casele domnești au fost folosite încă din vremea lui Constantin Mavrocordat ca reședință domnească. Astfel, în 1740 Jean Claude Flachat, aflat la Văcărești, le denumește „*La maison de Plaisance du prince*"[41]. La începutul celei de-a doua domnii a lui Alexandru Ipsilanti, acesta va folosi casele domnești de la Văcărești drept reședință[42].

Casele domnești preluau planul de palat brîncovenesc, locuința propriu-zisă aflîndu-se „*pe o pivniță cu două beciuri dedesupt*", după cum menționează catagrafia din 1856[43]. Așa cum reiese din aceeași descriere, ele se compuneau dintr-un „*salon cu șapte ferestre, geamuri și fiare, zăbrele și jaluzele . . .*" și din „*șapte odăi mari și mici, bolte cu trei săliște și o plimbătoare, pardosite cu scînduri de brad*".

În fața caselor domnești, catagrafia din 1845 menționa „*un coridor mare cu scări de piatră săpați, care comunică cu galeria ce trece pe dinaintea paraclisului. Dintr-acest coridor coboară în curte o scară de piatră*"[44]. Acest aspect, păstrat și astăzi, trebuie să-l fi avut aceste construcții dintru început.

Încă la 1740, același Flachat, obișnuit cu arhitectura pe verticală a Occidentului spunea: „*il ressemble plus à des casernes qu'à un monastère*"[45]. Geometria severă a întregului complex l-a făcut să remarce acest fapt, dar mai departe el apreciază porticul „*qui regne tout autour de la cour et qui y forme deux belles galeries*"[46]. Iar despre biserică spune că este cea mai frumoasă din lumea ortodoxă[47].

În 1775, în plină perioadă de prosperitate, mănăstirea are un litigiu cu locuitorii orașului Giurgiu, care revendică moșia Suraia „*de la care mănăstirea culegea 2 000 de lei anual*"[48].

În 1784 mănăstirea este afectată de un incendiu, după cum reiese dintr-o scrisoare a egumenului[49].

În 1786, la Văcărești va fi găzduită lady Craven care ne vorbește „*. . . d'un couvent grec, dont la cour intérieure, belle et spacieuse est entourée d'une cloître avec des arcades gothiques*" (sic!)[50].

În 1793, Von Reimer, membru al unei ambasade ruse ce mergea la Poartă, amintește de „*frumoasa mănăstire Văcărești*"[51].

La începutul secolului al XIX-lea, mănăstirea suferă de pe urma deselor războaie ruso-turce. Ea este pe rînd ocupată fie de armatele țariste, fie de cele turcești. Astfel, este ocupată de armatele rusești în 1805 și 1807[52].

În 1822 se iau măsuri pentru repararea mănăstirilor Cotroceni și Văcărești, destinate să servească drept „cartier" celei mai mari părți din garnizoană[53].

În 1802, în urma puternicului cutremur de pămînt ce a afectat întreaga Muntenie, se prăbușise turla de peste naos; ulterior a fos reconstruită din lemn, dar în timp și aceasta a dispărut[54]. Turla de lemn exista la 1836 și 1845, dar nu mai e amintită în 1856[55]. Un alt cutremur care a afectat mănăstirea Văcărești a fost cel din 1838, cînd s-au produs mari fisuri la biserică și la casele domnești[56].

Din secolul al XIX-lea datează trei catagrafii ale mănăstirii Văcărești. Prima datează din 1836, dar se ocupă mai mult de averea mobilă a mănăstirii[57]. În 1845, anul celei de-a doua catografii, încep lucrări de reparații ce se întind pe o perioadă de 11 ani. Ele sînt conduse de arhidiaconul Iov. În acest interval se repictează biserica[58].

După înăbușirea revoluției de la 1848 a urmat perioada dublei ocupații turco-țariste. Acestei epoci i se datorește începutul declinului ctitoriei Mavrocordaților de la Văcărești. În toamna lui 1848, are loc pentru prima oară transformarea mănăstirii în temniță politică. Aici trebuiau aduși participanții la revoluție. Inițiativa aparține generalului Lüders, comandantul armatei țariste de ocupație. Astfel, într-un ordin se menționa: „*Excelența sa Generalul Lüders prin nota din 21 face cunoscut căimăcămiei că pentru așezarea arestaților politici și a roții de caraulă găsind îndemănatică mănăstirea Văcărești, a poruncit să se mute acolo mîine cei arestați în mănăstirea Plumbuita*"[59].

De asemenea, ordinul prevedea ca Departamentul Credinței să ridice imediat odoarele mănăstirii. Totuși, multe dintre acestea au fost pierdute. Aici au fost deținuți numeroși participanți la revoluție, dintre care fruntașul revoluționarilor Popa Șapcă, membru al primului guvern provizoriu format la 9 iunie pe Cîmpia de la Islaz. În perioada 1848—1868 Văcărești și-au menținut atît funcția de mănăstire, cît și, efemer, cea de închisoare. În 1868, Văcărești devin închisoare permanentă[60]. Astfel, mai bine de un secol, București au fost privați de unul dintre cele mai frumoase monumente, iar cercetarea științifică de istorie, istoria artei și arhitectură a fost practic lipsită de un monument cheie pentru înțelegerea procesului artistic românesc.

În această perioadă s-au efectuat la mănăstirea Văcărești o serie de reparații. În februarie 1863, într-o scrisoare către ministrul Cultelor se semnalează că „*Fortuna ce au datu în zilele trecute au dezvelitu parte din învelitoarea bisericii mari despre altar, precum asemenea și la casele cele mari, spărgîndu-se vreo douzeci de geamuri . . .*"[61]. În vara lui 1864 se termină reparația acoperișului de tinichea de la „*. . . casele mari cîtu și după Biserica din Mănăstirea Văcărești . . .*"[62]. Deci între 1856 și 1864 se înlocuise acoperișul de olane cu cel de tinichea. O nouă furtună, în februarie 1865, produce noi deteriorări monumentului: „*. . . dezvelirea bisericii Văcărești, azvîrlindu-se tinicheaua după biserică, stricîndu-se și cîteva jghiaburi, dupe la streașină. Asemenea și de la turla mare a căzut o bucată de tencuială din năuntru de la pantocrator*"[63]. Știind că turla de zid s-a prăbușit încă din 1802, această informație ne conduce la ipoteza că o nouă turlă, poate din lemn, reconstruită încă o dată, după 1956, a fost pictată.

În 1867, se semnalează existența unui mare depozit de tutun al Regiei Statului în beciul casei domnești[64]. Un raport

---

[37] *Ibidem*, vol. XIV/2, nr. MCCV, p. 1 209; D. Fotino, *Istoria Daciei*, p. 168—169.

[38] V. Drăguț, *op. cit.*, p. 36; tot aici se face o aprofundată analiză a planului bisericii și legătura cu planurile altor ctitorii anterioare.

[39] E. Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XV/2, nr. DCCL, p. 672.

[40] Biblioteca Academiei R.S.R., Secția manuscrise, mss. rom. nr. 727, f. 38.

[41] N. Iorga, *Știri nouă. .*, p. 148.

[42] V. A. Urechia, *op. cit.* vol. VIII, p. 713.

[43] Biblioteca Academiei R.S.R., Msse, mss. rom. nr. 727, f. 38 v.

[44] *Ibidem.*

[45] N. Iorga, *Știri nouă . . .*, p. 166.

[46] *Ibidem.*

[47] *Ibidem.*

[48] N. Iorga, *Știri nouă . . .*, p. 148.

[49] E. Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XIV/2, nr. MCCXXVIII, p. 1 226.

[50] *Voyage de Milady Craven à Constantinople par la Crimée en 1786*, Paris, 1789, p. 260.

[51] H. von Reimer, *Reise der russisch-keiscrlichen Gesandtschaft an die othomanische Pforte im Jahr 1793*, Petersburg, 1793, vol. II, p. 133.

[52] E. Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. XIX/2, nr. DXXXVIII, p. 434, nr. DXLII, p. 438.

[53] *Ibidem*, vol. XVI, nr. MMXIII, p. 1 061.

[54] V. Drăguț, *op. cit.*, p. 39, nota 8.

[55] Biblioteca Academiei R.S.R., Msse, mss rom. nr. 727, f. 29.

[56] „Buletinul Societății Române de Geografie", III/1877, p. 90.

[57] Biblioteca Academiei R. S. România, Msse, mss. rom. nr. 727, f. 20; Arhiva istorică centrală, Fond Ministerul Instrucțiunii, dosar 137/1845.

[58] *Ibidem.*

[59] *Documente privind anul 1848 în Țările Române*, București, 1903, vol. V, p. 294—295 și urm.

[60] Arhiva istorică centrală, Fond cit., dosar 129/1864.

[61] *Ibidem.*

[62] *Ibidem.*

[63] Arhiva istorică centrală, Fond cit., dosar 129/1864, f. 27.

[64] *Ibidem*, f. 68 v.

https://biblioteca-digitala.ro

al unui tehnician din 2 martie 1867 observa „*. . . am văzut că nu numai învelitoarea de tinichea după casele principale a fost vătămată din cauza vînturilor, dar în mare parte chiar şi căpriorii dinpreună cu arterele de scînduri sînt săltate din locul lor; Asemenea şi acoperămîntul galeriei de alături a suferit în mai multe părţi*“[65].

În 1868, Ministerul de Interne, devenit beneficiar al monumentului, cere planurile mănăstirii „*ca să se înlesnească la lucrarea ce voim să facem pentru a aduce localul în chestiune într-un adevărat stabiliment de închisoare*“[66].

Acum va începe seria de construcţii specifice noii funcţiuni ce va altera treptat spiritul monumentului. Credem că ceea ce aparţine perioadei de după 1868 poate fi considerată construcţie parazitară ce trebuie înlăturată de procesul de restaurare. (Este vorba în primul rînd de unele construcţii din aripa sudică a incintei mănăstireşti.)

În timp ce se construia o serie de corpuri noi, degradarea monumentului continua. În august 1869 se vorbea de defectarea uşilor de fier ale bisericii mari, care ieşiseră din tocul lor „*aşa cît nu se mai putea deschide şi umbla prin ele*“[67].

Starea precară a paraclisului constituie obiectul a mai multe relatări de la începutul deceniului 8 al secolului trecut. Astfel, în august 1871, primarul Bucureştilor după o vizită a mănăstirii transformată în penitenciar ce o făcea „*atît pentru a observa curăţenia, cît şi soliditatea clădirilor*“ *relata* ministrului Cultelor „*că paraclisul din fundul curţii ameninţă să cadă fiind sprijinit pe dedesubt cu bîrne de lemn. . .*“ Foarte interesantă ni se pare remarca aceluiaşi primar: „*acest paraclis pe lîngă, că completează înconjurul curţii este şi de o arhitectură antică, care trebuie conservat cu religiozitate*“[68]. O probă semnificativă pentru ideea de respect în faţa monumentelor istorice. Dar poate tot atît de semnificativă pentru o realitate, nu atît de fericită, este şi rezoluţia pusă de ministrul Instrucţiunii pe această scrisoare (ministru care nu era altul decît Titu Maiorescu): „*La dosar, nefiind bani*“. Pe de o parte conştiinţa necesităţii conservării mesajelor materiale ale trecutului, pe de alta lipsa de fonduri pentru astfel de acţiuni.

În iulie 1872 se arată ca iminentă demolarea pridvorului paraclisului; la fel în 1873, într-o notă ce purta semnătura primului ministru Lascăr Catargi[69]. Din ceea ce observăm astăzi rezultă că s-a renunţat la dărîmarea lui, fiindcă pridvorul ce îl vedem este contemporan cu restul paraclisului.

De un interes deosebit sînt ştirile despre grădinile ce înconjurau mănăstirea. Evidenţa unor vii şi livezi pe acest deal ne este semnalată de documente încă de la finele secolului XVI [70]. Această grădină a persistat şi după ctitoria mănăstirii[71] şi în parte există şi astăzi. O restaurare fidelă ar merita reamenajarea grădinii pentru a se crea un spaţiu ambiant în spiritul istoriei monumentului.

* * *

Rezumînd datele istorice expuse, conchidem că ele oferă premise ştiinţifice pentru restaurarea monumentului. Avem datarea tuturor obiectivelor importante existente, care, în ciuda unor transformări recente, în cea mai mare parte din perioada interbelică, păstrează structura originară.

Istoria monumentului nu se poate încheia fără a aminti luna octombrie 1973, cînd ansamblul Văcăreşti a fost dezafectat de folosinţa sa neadecvată şi redat circuitului ştiinţific. Se făcea un act de dreptate culturii româneşti. Restaurarea Complexului de la Văcăreşti şi transformarea sa într-un ansamblu cultural va avea implicaţii majore pe plan ştiinţific, educaţional şi turistic.

---

[65] *Ibidem.*
[66] *Ibidem*, f. 75.
[67] *Ibidem*, f. 92.
[68] *Ibidem*, f. 103, 104, 110, 114.
[69] *Ibidem*, f. 130.
[70] *Documente privind Istoria României B. Ţara Românească, sec. XVI*, vol. V, Bucureşti, 1952, nr. 17, p. 26.
[71] Arhiva istorică centrală, Fond. cit., dosar 129/1864, f. 32.

Fig. 2. Marea pivniţă a Casei Domneşti.

https://biblioteca-digitala.ro